

پښتو تذکرة الاولياء

د

سليمان ماكو

(۶۱۲ هـ ق تاليف)

سريزه، سمون او نښلونی

د

پوهاند عبدالحي حبيبي

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کي، د زړو کتابو د پيدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کي گرځيدم.

لرغونی حجری او د خاورو او گرزونو ډکي طاقچي می پلټلې، چي ډیری زړی او ورستي پاني او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خټکانو خوراک و.

دی سره شوړیدلو پانو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پانی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظیم د څیرو او خوړینو سوو پانو بی احترامی و نه سی، دغه به یی په یوه زاړه نریدلی قبر کی اچولی، یا به یی د ماجت په یوه گوبڼه طاقچه کی ایښوولی، چی د انسان یا حیوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهیدل، چی ښایی په دغو زړو گرز او دود وهلو پانو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم گټه وړ کتاب څو پانی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له یوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می

ت ښه کښل، چي گوندی، داسي به څه لاس ته راځي، چي هغه د خوندی، کښه وړ وي.

په دغه تمه او هيله، يوه ورغ، په يوه ماجت كي پر يوه خطي دود وهلي د گرزو پكه، خزدكو خورلي نسخه پيښ سوم. دا د حنفي فقه د فروعو د كنز الدقايق يوه د هند چاپ، بي سروپايه شوريدلي نسخه وه چي د پاڼو په منځ كي يي څلور پاڼي په يوه بل ډول پرتي وي، خو د خزدكو د تناول وار لا نه و ور رسيدلي.

دا پاڼي دولس نيم سانتي متره پسرور او پنځلس سانتي متره اوږدوالي لري، خط يي بد او بي خونده نسخ، خو كله كله نستعليق ته ورته دي. پر هغسي سپين كاغذ كښل سوي دي، چي په قندهار كي يي كوكاني كاغذ باله (بنايي خوقندي؟)

د مخو د ليكو عدد مختلف دي، مثلا لومړي مخ ۱۶ ليكي، دريم مخ ۱۱ ليكي، څلرم ۹ ليكي، او آخر مخ ۱۲ ليكي لري.

په لومړي ليدنه دا ښكاره سوه چي دا پاڼي پښتو دي، او تر لومړي مخ دمخه چي كومه صفحه سپينه ده د متن په خط (هذا كتاب تذكرة اوليا) پر كښل سوي دي.

د دي خط او املا لوستنه زما له پاره پير سخت كار و، لس كاله دا پاڼي زما سره نالوستي پاته سوي. خو په ۱۳۲۰ ش كال چي ما د پښتانه شعراء لومړي ټوك چاپاوه نو مي وكړاي سواي چي دا پاڼي گرده ولولم، او د دغه كتاب د ۶۴ او ۶۵ مخ تر منځ، د اصلي پاڼو د عكسونو سره يو ځاي، د پښتو ادبياتو د پلټني او گروپونې ډگر ته را ووتلي.

د كتاب مولف سليمان د بارك خان زوي، په قوم ماكو سابزي، د ارغسان اوسيدونكي و چي په ۶۱۲ هجري قمری كال يي دا د اولياوو تذكره كښلي وه.

د سليمان د تذكری د دغو څلورو پاڼو تاريخي او ادبي ارزښت له دي جهته پير دي، چي د پښتو نثر پيره لرغوني نمونه موږ ته را سپاري، او بيا دري سوه كاله وروسته موږ د پير روښان او اخوند درويزه مسجع نثرونه لرو، خو د سليمان ماكو د نثر په توگه، بله پخواني نسخه تر اوسه نلرو.

كله چي د دي تذكری دغه پاڼي پيدا سوي، هغه مي په دي دا وروسته پنځوسو كلو كي پښتانه شعراء او د پښتو ادبياتو تاريخ (دوهم ټوك) كي معرفي كړي، او نوري مقالي او څيړني مي هم پر څيړي كړي، چي د هېواد په داخل او خارج كي د پوهانو د توجه وړ وگرزیدي.

اوس زما زلمي شاگرد، ښاغلي هيوادمل همت وكي، او دغه سره پاشلي ليكني او

يادونى يى سره را غونډى كړى چى دا دى اوس اصله لاس ته راغلى نسخه او د هغى نقل د متن په توگه، او زما حنى خيرنى او څرگندونى يى د مقدمى شرحو او تعليقاتو په توگه يو ځاى ورسره خپريږي.

زه د ښاغلى زلمى د دى زيار مننه كوم، او ده ته د پوهى او خيرنى د زياتوالى او توفيق غواړم، چى سبا ته په حقه زموږ ځاى ونيسى.

کابل، جمال مينه ۲۰۲۰، ۶۱
د پښتو خادم: عبدالحى حبيبي

سريزه

د پخوانو آريايانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور يى پير لږ پاته دى.

ويدا او اويستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دى. نو له دى جهته د آريايى اقوامو د نظم تاريخ تر نثر دمخه دى. په دى کى هيڅ شک نسته، چى د ژبى اساس پر نثر ايښودل کيږي مگر څنگه چى بشر خپل پخوانى ادبي آثار په حافظه کى ساتله، او د ليک او تحرير فن لانه و ايجاد سوى نو د حافظى د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آريايى اقوامو ريشيانو (شاعرانو) خپل دينى او اجتماعى مطالب نظم کول، او حماسى شاعرانو به خپل جنگى او حماسى اشعار په منظوم ډول پېودل. د ويدا قديم آثار د دغو ريشيانو د قريحى نتايج دى، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو گيتونه او سندري دى، د زاړه يونان ايلياد او اوډيسه هم د هومر حماسى سرودونه دى.

د پښتو ژبى په ادبى تاريخ کى هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړى منظوم اشعار لاس ته راغلى دى، او د قدماوو په دوره کى تر (۶۰۰ هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سروانى (د سالو وږمه) يو کتاب راته معلوم دى، مگر منظوم اشعار خورا

ډیر دی چی لکه پخوانی آریایی متون سینه په سینه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موړ پوری را رسیدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قدیمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به یی نثر هم درلود، مگر ښایی چی د لیک او تحریر د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موړ د قدماوو په دوره کی تر (۶۰۰ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطینو په دوره کی چی څلور پیری ده، د نثر نمونی لرو او نثر لیکونکی پښتانه پیژنو چی کتب یی تالیف کړی دی.

د مغلو تر تاراک دمخه یعنی تر (۶۰۰ ه ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراکز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنک ورشو گانی وی، څنگه چی دغه مراکز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنیت یوه بولگه یی نه پکی پرېښووه، نو ښایی چی د پښتو ډیر کتب او آثار هم ورسره تباہ سوی وی.

یو ټینگ دلیل سته چی د (۶۰۰ ه ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډیره پخه او متینه او خوږه ده، د یوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسیږی طبعاً یی باید دمخه ابتدایی مراحل طی کړی وی، څو د طفولیت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی باید ډیر دمخه لا اقل دوی دری پیری پر پښتو نثر تیری سوی وی، څو د اوومی پیری متانت او پوځوالی یی میندلی وی.

له دی لنډو یادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر لیکوال در وپیژنم او بیا به یی په نثر او خصوصیاتو وږغیږم.

سليمان ماکو

د تذکرة الاولياء ليکوال

(۶۱۲ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو ليکوالو او نثر ليکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوي دي يو غټ او مقتدر ليکوال سليمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزی ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسیده، د ماکو قبيله تر اوسه هم په لږ تعداد هوري اوسي، او په ابداليو (درانيو) کې شاملیږي. سليمان له دی قومه يو پوه ليکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې يې سياحتونه کړي او د خپل عصر مشهور روحاني او ادبي رجال يې ليدلي دي.

دی پخپله وايي: چې په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقده مي لیدل او پلټل، داسې ښکاري چې سليمان تر دغه مفید او ګټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نوموړو بزرگانو په احوال کې يوه تذکرة الاوليا وليکي او د دوی ويناوي او اشعار په دی کتاب کې خوندي کړي. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړی اووه مخه يې ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه مي د کابل په سالنامه او بيا په پښتانه شعراً لومړی ټوک کې خپاره کړل.

سليمان ماکو د پښتو يو پخوانی مورخ او نثر نويس دی، او د ده د نفيس او ګټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبي رجالو د تاريخ لپاره داسې مفید ثابت سول چې د ادب او پښتو تاريخ يې تر آنده مرهون دی.

سليمان ماکو مؤرخ

د سليمان تذکره د پښتو مشاهيرو او ادبي رجالو يو مفصل تاريخ دی چې د هر سړي احوال پکې بيانوي د هغه علمی او روحاني مقام ښيي، او بيا يې اشعار او ويناوي را نقلوي. د تذکری څو پاڼې چې پيدا سوي دي، دا ځينې معلوميرې چې سليمان د پښتو مشاهيرو احوال په داسې ډول ليکله چې پلانی سړی څنگه ژوند کاوه، چيری اوسیده، پلار، نيکه او کورنی يې کومه او چيری وه؟ اوله هغه سړی څخه د خلکو په خوله او زړو کې کومه وينا او

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کامرانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر دقت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پتل او په هر لوری می کامران موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښیستم او ټیاکی می وچاودلی د پښو بیا پاڅیدل او له څښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کامرانو وکارم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.^۱

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکي چی له پښتنو څخه یی په ټینگه اړویدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته: (۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (۴) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبک نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکره الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مگر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیي او په دی ډول ټول پوه سړی او سترگور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه گرانېها مجموعه ده.^۲

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکره الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (۶۱۸ هـ

^۱ تذکره الاولیا قلمی

^۲ کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال گڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنگه پښتانه شعراً لومړی ټوک، ۱۳۲۰

ش د ۶۵-۶۴ مخونو تر میخ د تذکره الاولیا عکسونه، کابل پښتو ټولنه.

ق) په حدودو کی کنبلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کورټ هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوايف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو پکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرگندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیاً او تذکره شعراً تر منځ یوه جامعہ نسخه گڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نگار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنگه و او څه سبک او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوځوالی او متانت دا راته څرگندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاڅه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوځ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترگو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱- د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بڼه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبک به هم پر ده دروند اثر لاره.

۲- په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳- په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

مهم منشور آثار دی، حَکّه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نویی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدا کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منشور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی څرگندی دی، حَکّه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی. د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیک او نثر پر پول باندی طبعاً اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنگه خپل مطالب ادا کوی، څنگه جملی لیکي، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنگه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنگه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعراً ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنگ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدا ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنگ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبک دغه و. مگر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والی یی بایلود. لاندی د دواړو ژبو څخه مثالونه وگوری. د ابو الفضل بیهقی سره پریکړی او واضحی جملی: پس رسول بر پای خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امیر بوسه داد و بوسهل زوزنی را اشارت کرد تا بایستد و خواندن گرفت.^۲

د عطا ملک جوینی اوږده او سره نغښتلی معطوف عبارات چی څو قرنه تر بیهقی وروسته د مغولو د دوری په سبک لیکل سوی دی: به سبب تغییر روزگار و تاثیر فلک دواړ و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پایمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و یوار معرض سیوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواری ماندند.^۳

په پخوانی پارسی کی د بیهقی او د ده معاصرینو لیک له طبیعی محاوری څخه لیری نه دی، اما د مغلو تر دوری وروسته اکثر لیکونه د محاوری له ډوله دونی لیری دی چی فرق یی په لومړی نظر سړی ته ښکاری.

د سلیمان ماکو پښتو نثر هم د پارسی د پخی انشا رنگ لری. کوم نثر چی په غزنوی دوره کی له ۴۰۰ هـ ق نه تر ۵۰۰ هـ ق پوری مروج و. لاندی جملات د نمونی په ډول د سلیمان ماکو له تذکری څخه راوړل کیږی:

نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چی په ډیلی کی هغه ستر واکمن تاتوبی ور وښانده او هوری مړ سو.^۴

خلاصه

د سلیمان نثر د عمومی محاوری څخه لیری نه دی، جملی یی پری پری دی، وضاحت لری، مقاصد لنډ لنډ ادا کوی، د یوی جملی خبر په بله پوری معلق نه پریږدی او ځینی هسی

^۲ تاریخ بهقی ص ۴۸

^۳ جهانکشی جوینی ج ۱ ص ۴.

^۴ د سلیمان ماکو تذکره.

زاره تعابیر او ادبی مصطلحات هم لری چی اوس نسته.

د مثال په ډول تناکي وچاودلی د پښو. چی مقصد یی په خپل مسکن کی آرام کول او هوسایی ده.

پیر زښت یی ووژل. چی په اوسنی اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافی ده، او دواړی نه وایو او دا زښت-زخت هغه د دری-پارسی سخت دی، چی د تاکید لپاره په سامانی او غزنوی پارسی کی پیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کی کله کله وایو مثلاً سخت یی وواهه. بل ځای وایی پر نری د ستن پرغو وه یعنی پر دنیا یی د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چی اوس نه د ستن او نه د پرغو کلمات سته او نه داسی تعبیر څوک کوی. ښایی چی دا د هغه وخت تعابیر وی، چی اوس له ژبی څخه وتلی او مهجور دی.

دغسی نور پیر کلمات په دی یو څو مخو کی مومو چی اوس یی په ژبه کی استعمال نادر دی او مړه گڼل کیږی مثلاً گروهیدل (گرویدن) مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کی اصلی عنصر او ماده گروه د عقیدی معنی در لوده، لکه چی د شیخ رضی او نصر لودی په اشعارو کی د گروه کلمه راغلی ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کی د دی مادی څخه وگروهید په فعلی ډول راغلی دی، چی معنی یی گرویدن و عقیده کرد ده. دا کلمه په وروستیو ادباوو کی هم مستعمله وه، مثلاً خوشحال خان خټک وایی:

نه یی زړه په ما نرمیری نه گروهیری

خدایه څه می سړیکار شه له کافره

بمیا (بومیا) پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سلیمان لیکي: څو چه بمیا سو د وگریه

یعنی د عوامو رهنما سو، چی اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی: پارکی (قطعه شعر) ستر څښتن (خدای بزرگ) گڼون (شمار) کول (خاندان)

دښمن (دشمن) جوبله (جنگ) او نور کلمات راوړی چی اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری دیوانو کی لیدل کیږی اما له محاورې څخه وتلی دی.

۲- د پارسی اثر

د پارسی ژبی د نثر اثر هم د سلیمان په انشاء کی ښکاری او دا د محیط پوه

طبیعی اغیزه ده، چی ژبه هیڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکیب او جملی د سلیمان

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنگ لری، مثلاً مضاف الیه دمخه کول، لکه: /او
تیاکی وچاودلی د پنبو چی دغه باید داسی وی: د پنبو تیاکی وچاودلی او نور دغسی تراکیب
چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثراً پښتو سوچه الفاظ لیکي، خو
بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی،
وگوری دی د روزگار کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاڅه پخوانی
لیکوال.

بیهقی لیکي: و به روزگار سلطان ماضی چون معدان والی مکران گذشته شد.

سلیمان وایی: په روزگار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و. بل ځای لیکي: په
روزگار د شیخ بیتنی کی د ده ورور سرین نومیده.

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود،
خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی رانیږي، او
دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصاً د
پښتو او پارسی تر منځ چی له ټو رینښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳- د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او دروند ښکاری او د دی علت
همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه
سره مینه درلوده، هغه طبعاً عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم
ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی
دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په ځاپیر کی به د
عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلک او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر
په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتگین او نورو ټولو
کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرگند ډول، نو
پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیماً د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

استفاده کوله چی هغه هم د عربي له اغيزو څخه خالي نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کی د عربي اثرونه خورا څرگند او ښکاره دی.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسی لیکي: "غټه خبره چی په دی نثر کی نظر ته راځی دا ده چی په دی کی عربي رنگ معلومیږی، جمله بندی او ادا د پارسی د عربي تاثیر لاندی ده. زه دا نه شم ویلای چی هغه وخت گوندی د پښتو طبیعی آهنگ دغسی و، بلکه کیدی سی، چی پخپله سلیمان د عربي تعلیم یافته اوسی، نو ده چی د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربي تر اثر لاندی راغلی دی. د سلیمان په عربي تعلیم باندی دا خبره دلالت کوی، چی د ده په نثر کی عربي الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسی نور شته، او صحیحه خبره دا ده چی په دغه وخت کی پرته له عربي څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چی موږ وویل چی د ده په نثر کی د عربي اثر معلومیږی، د لاندی جملو څخه ښه تر څرگندیږی:

۱. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.
  ۲. نقل کاندی چی شیخ بیتنی هوسید په غره د کسی باندی.
  ۳. سربې نه درلود زامن.
  ۴. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سربې ته نصیب کړه دونی زامن چی تر وس تیر سو گڼون د هغو.
  ۵. پکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.
- په پورته جملو کی د عربي رنگ څرگند دی. څوک چی د عربي سره آشنایی لری، هغوی پخپله پوهیږی زه نه غواړم چی د نحو او جمله بندی د اصولو په بیان چی یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدری به ووايم چی دغه جملی نن ورځ موږ په پښتو کی څه رنگ ادا کوو وگوری:

۱. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.
۲. داسی نقل کاندی چی شیخ بیتنی د کسی په غره اوسیده.
۳. سربې زامن نه درلودل.
۴. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سربې ته دونی زامن ورکړه چی اوس د هغو گڼون تر وس تیر شو.

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه ډکه شوه.^۱

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وگورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربي اثر ښکاري، مثلاً که لومړۍ جمله په عربي وی نو به الحمد لله العظیم وی چې د پښتو جملې رنگ یې هم دغسې دی. او د عربي د تقلید اثر پکې ځلیری، او دا د عربي ژبې د جمله بندۍ تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسی کې هم مروج و، چې د بیهقي دا جملې یې ښه څرگندوي: امیر گرد بر گرد قلعه بگشت، جنگ جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزى. بل حای وایی: امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربى که دلش سخت مشغول بود. په پښتو جملو کې چې د سلیمان له نثر را واخستلی سوی، کټ مټ دغه اثر څرگند دی، لکه چې هم تاسې ته ښکاره سوه دغسې هم نقل کاوه سې یا هسې نقل کاندې د عربي اثر دی، چې لیکوالو به د عنعنې پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسی کې پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چې د پښتو د لومړي نثر اساسي عناصر یعنې د پښتو او پارسی او عربي اغیزې وڅیړلې سوي یو څو مهم ادبي ممیزات هم لاندې ذکر کیږي، چې په دې نثر کې لیده سي.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرگند مزیت د جملو ایجاز دی، چې دغه ممیزه یې د پارسی له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسی نثر نهایت مواجز او جملې یې لنډې دي، چې دې مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

^۱ کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیک

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چي فقط د توصیف او بنو څرگندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبک کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو بڼه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد بڼه پسی واضح سی.^۷

د مثال په ډول: په ویا له د ارغسان هوسیرم او په دی ځمکو پاییرم، بل مثال: شیخ بیتنی هوسید په غره باندی او هلته ډیره و، بل مثال: د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ، چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم کښی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسللاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وگڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت گڼل کیده.^۸

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود. چی بود څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلاً لکه دا جملی چی د (۳۶۰ هـ ق) د حدودو دی: من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.^۹ د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: بختیار په پښتو سندری کرینه، اوبنی توبینه، خدای ته ناری کری غلبلی کری، پارکي لرینه. و گوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

^۷ سبک شناسی ج ۲ ص ۶۹

^۸ سبک شناسی ج ۲ ص ۵۵

^۹ الألبانیة عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیک

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبک پیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنگ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبک پیروی وکړو.

۴. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (۴۰۰هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی ښه راز نوی بلاغت ویاخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است رابط فعل محذوف دی*: خیمه مسلمانان *ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها رعیت*. وروسته ماند فعل دری ځایه حذف سوی دی *پس چون نگاه کرده آید، اصل ستونست، و خیمه بدان بپا بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد نه خیمه و نه طناب و نه میخ*. هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.^{۱۰}

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنگ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول: *وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چی دی بادر د کونینو او رحمت د ثقلینو...* چی یو وایم له درو ده سره او بل دی له رحمته سره محذوف دی.

۵. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درويزه په سبک کی خورا پیر سوی او یو فنی رنگ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیری. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلایلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کرینه، یا اوښی تویوینه یا پارکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او (نه) زاید دی.

سجع او موازنه

پخوانو ليکوالو به کله په جملو کې د سجع او موازني په ډول کلمات راوړل چه د پارسي نثر په ساماني او غزنوي دوره کې دا رعايت لږ و، مگر وروسته چي فني نثر د عربي په تقليد پيدا سو، دا کار ډير مبتذل او عام سو. بيهقي هم کله داسي اشجاع لري، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنيای فريبنده، بيک دست شکر پاشنده، و بديگر دست زهر کشنده*.^{۱۱} د سليمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بيهقي او نور کله داسي موازن او مسجع کلمات لري او لکه چي وويل سوه، د افعالو په پای پوري يونه د ترنم لپاره نښلوي، چي مسجع هم سي دا جملې هم دغسي رنگ لري: *او مراقد اوليا او واصلينو مي پلټل او په هر لوري مي کاملان موندل*. يا په جوبله کې *ملکيار دا پارکي وويل، چي غازيان وپاريدل او په څير د زمريو ور توي سول*. دا د سليمان په نثر کې ځني داسي اثرونه نه سته چي د پارسي د ساماني او غزنوي دوري سره نژدې کيږي او کوم ادبي جريان چي تر ده دمخه دري څلور قرنه په منځني اسيا کې موجود و سليمان له هم هغه څخه متاثر ښکاري. اما دا زموږ استنتاج او څيړني چي فقط د ده د کتاب پر يوه څو مخو باندې سوي دي، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومي مميزات نه سي ښوولای، البته که بل يو منشور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کې وای نو به مو د حتم او يقين په ډول څه ويلي وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټني تکميل هغه وخت ته پريږدو، چي د پښتو نثر نوري زړي نموني پيدا سي. او ښايي چي دا کار زموږ آيندگان پای ته ورسوي. او دغه اوسني ارمانونه او منتج معلومات يا نقض کې يا تاييد.

د سليمان د نثر ځيني ناوړ ترکيبونه

تر اوسه موږ د سليمان د نثر ښيگړي در وښودلي، او د پارسي او عربي کومي اغيزي چي پکي ښکاري تحليل سوي. په دی نثر کې ځيني غوټه او سره نغښتلي عبارات او تراکيب هم سته چي ناوړ او غير متحسن ښکاري. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

پاڼې چې پيدا سوې دې په خورا بد خط دي، او سړې نسي ويلاي چې دغه تعقيديات او ناوړه تراكيب پخپله د مولف او كه د ناسخ او ليكونكي تصرف يا سهو ده؟
موږ چې د دغو څو پاڼو شياق او سباق ته گورو، ځكه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دي نو دا ويلاي سو، چې دغه يو څو جملې او مغلق تراكيب به د ناسخ تصرف يا سهو وي.

دا لاندې تعابير څرگند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي:
موسى چې ستر پلار و د قطب تللى و له بختيارانو څخه او مېشت و پر ايواد چې سند باله سى. لرغونى برخه زوى د موسى شيخ احمد ته لوى ستانه وركړ سوي دي، د سنزر لاس ونيو وگروهيد او پر نړۍ د ستن پرغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحيم

وايم حمد و سپاس د لوى خاوند او درود پر محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم چې دى بادر د كونيڼو او رحمت د ثقلينو، لوى لوى رحمتونه دي وي د هغه استازى پر آل او يارانو چي دواړه جهانه په دوى دي روښان اما بعد زه غريب خاوري سليمان زوى د بارك خان ماكو سابزي چې په ويا له د ارغسان هوسيرم او په دى محكو پايېرم، په سن دولس شپږ سوه د هجرى تللى وم او د پښتنخا په راغو او كليو گرځيدم او مراقد او اوليا او واصليڼو مى پلټل، او په هر لورى مى كاملان موندل، او د دوى په خدمت كى خاكپاي وم او هر كله په سلام ورته ولاړ.

چې له دى سفره په كور كى كښينستم او تناكى مى وچاودلى د پښو، بيا پاڅيدلم او له څښتنه مى مرستون سوم چې احوال د هغو كاملانو وكاړم او د دوى چې هغه ويناوى پاته كړى دي او پښتانه به لولى اوس.

ذکر قدوة الواصلين شيخ مشايخ بيتني

چی د خدای په پیژندگلوی تر ټولو، لوی او بزرگ، نقل کاندی چی شیخ بیتنی هوسید په غره د کسی باندی او هلته پیره او ده به هر کله څښتن باله او روزه به و، په شیو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیتنی کی د ده ورور چی سربن نومید، او پر شیخ هم خورا گران و، سربن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیتنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سربن په کاله، خدای مهربان د اسماعیل په برکت سربن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو گڼون د هغو، د اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بیتنی سپین پری سو، نو ده به هر کله څښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سربن او غرغشتی په کول کی برکت کنښوده، بادر قبول کړه د ده درخواست، او پکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شیخ بیتنی به پیر تر پیر دا سندری لولی او د کسی غره کی به گرځیده په شپي:

لویه خدایه، لویه خدایه	ستا په مینه په هر ځایه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کیږدی دی پگی پلنی
دا وگری پیر کړی خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

دلته لږ زموږ اور بل دی	وور کورگی دی وور بورجل دی
مېنه ستا کی موږ میشته ږو	بل د چا په مله تله نه یو
هسک او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه!	لویه خدایه، لویه خدایه!

نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

وروبنانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کتارو پینا، او دبنه بری وکړی، چی ناخاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دبنن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زبنت (یی) ووژل.
نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دبنه. ستر خښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پارکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په څیر د زمر وړ توی سول:

اوس مو یرغل دی

غازیانو گوری

خښتن مو مل دی

ایواد د بل دی

خښتن مو مل دی

منگولی سری کړی

دبنن مو پری کړی

توری تیری کړی

څه له به تښتو

خښتن مو مل دی

پر بری یونه

که ټینگ کړو زړونه

اسلام را څخه دی

خښتن مو مل دی

ټول شا و خوا سی

غازیانو راسی

د شهاب په ملا سی

خښتن مو مل دی

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پارکی ویل

او ږغ به (یی) کاوه داشیخ د سربین زوی و:

چی ابلیس لعین ښکاره سی

تښته وکړه له ابلیسه

ټول نړی توره تیاره سی

هله ورکه پلوشه سی

غوڅ د پس په کتاره سی

سری وړان سی له ابلیسه

نو بی هله ننداره سی

که هر چا ابلیس خرڅ کړ

که سږی ابلیس ته پر سو   نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چی بختیار می ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی
مو وگروهید او وویل موسی چی ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر
ایواد چی سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی
(و) د سنزر لاس (یی) ونیو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن ږغو وه، او د خدای وگریه به
(یی) را بلل په سمی څو چی بمیا سو د وگریه، بختیار په پښتو سندری کرینه، اوبنی تویوینه،
خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پارکی لرینه چی یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ   راته وگوره ملوکی!

په بیلتون کی دی وباسم   له خوږ منه زړگی کوکی

راته وگوره ملوکی!

راته وگوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی   هر گری می زړگی سوخی
لیونی یمه د مینی   سوخم زه لکه پیلوخی

راته وگوره ملوکی!

راته وگوره ملوکی!

غورولی دی اوربل دی   اور زما په زړگی بل دی
زه بختیار خاوری ایری شوم   په اور سوی می کوگل دی

راته وگوره ملوکی!

راته وگوره ملوکی!

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پانی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیتنی ذکر داسی سوی دی: نقل هسی کاندی یارانو چی په روزگار د شیخ بیتنی کی د ده ورور چی سربین نومید، او پر شیخ هم خورا گران و، سربین نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیتنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سربین په کاله، خدای مهربان د اسماعیل په برکت سربین ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو گڼون د هغو...^{۱۲}

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکي: نقل است که سربین برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربین به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلائق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یک پسر مرا ببر و پرورش نما... آخر الامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربینی داد...^{۱۳} په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله څلور سوه کاله دمخه دی. مگر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیتنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیتنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پتی خزانې له لیکونو څخه ښکاری چي اسماعیل د بیت نیکه زوی د خرنسبون معاصر و، دغه سړی په کال ۴۱۱ هـ ق مړ سوی دی، نو چي د اسماعیل د ژوند وخت د ۴۰۰ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ۲۵۰ هـ په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیتنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیتنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: نقل کاندی چی شیخ بیتنی سپین پیری

^{۱۲} د سلیمان ماکو تذکره الاولیا

^{۱۳} مخزن افغانی قلمی

سو، نو ده چی هر کله خښتن ستایه، او رب ته به یی درخواست کاوه چی زما په کول او سرین او غرغښت په کول برکت کنښیرده، بادر قبول کړ د ده درخواست، او پکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سی چی حضرت شیخ بیتنی به پیر تر پیره دا سندری ولولی او د کسی غره کی به گرزیده په شپي:

لویه خدایه، لویه خدایه!   ستا په مینه په هر ځایه

لکه چی وویل سوه، دا شعر د ۳۵۰ په حدودو اړه لری، او له الفاظو او کلماتو یی هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چی پکی راغلی دی، اوس ځینی په دغو معناوو مړه دی، مثلاً ژوی اوس څوک د مخلوق او حیوان په معنی نه وایی، فقط په زړو ادبیاتو کی کله کله وینو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو یعنی (ژوند کوی) دا تعبیر هم زور دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسک هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم پیره زړه ده، پخوا یی آسمان ته هسک وایه مگر اوس هر لور شی ته هسک وایو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چی آسمان ته هم وایی، او د هر ځای لوري خوا ته هم وایی. پر دی شعر د پردیو ژبو اغیزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چی په غرو کی ویل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغیزو څخه تش وی، لکه د امپر کروړ او لودیانو اشعار، مثلاً په ټول شعر کی یوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چی هغه هم ښایی د پښتو په ریښو کی پیره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چی بیت نیکه په کوه سلیمان کی اوسید او پر ژبه یی د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته پیر ورته دی او یو تکرار کیدونکی کسر لری (لویه خدایه، لویه خدایه) چی دغه قدیم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کی لیدل کیږی، او ښکاری چی یو پخوانی ادبی مزیت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اریایی سندرو ته ورته دی، ځکه چی په پخوانو اریایی اقوامو کی (کوله-کول) پیر اهمیت درلود، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکیلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه پیرول او کورنی یی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.^{۱۴} د شیخ بیتنی دا شعر که له ریگویدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژدیوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالک الملك دی، دی ښاغلی کورنی سړو ته ورکوی. خدایه موږ ستا مریی یو، بی اولاده، بی

اسماعيل

د پښتو مورخان او د آسمان الرجال خاوندان ليکي چي اسماعيل په اصل د شيخ بيتني زوی، خو د خپل تره سربڼ په کور کي لوی سوی و نو ځکه په سربڼ مشهور دی، لکه سليمان ماکو چي ليکي: اسماعيل د شيخ بيتني په کور کي لوی سوی و، او د سليمان په غره کي ميشته او هم هوري وفات سو. دا مورخ وايي: د اسماعيل مرقد واقع د کسی پر غره چي زه هلته تللی وم...

دغه روايات نعمت الله هم کټ مټ په مخزن کي داسي تاييد کوي: چون اسماعيل به سن رشدی رسيد و از رياضات شاقه به مراتب ولايت رسيد و اين شيخ اسماعيل سربڼی پسر حضرت بېټ است... شيخ اسماعيل سربڼی قدس سره صاحب عبادت و رياضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادني، کاشف اسرار طريقت و حقيقت بوده در ولايت (روه) چون به وطن مآطوف رسيدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلائق از جايبهای دور به ملازمت شتافتند. سليمان ماکو او نعمت الله هروي دواړه وايي چي د اسماعيل د ژوندانه ځای کوه سليمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصريح کوي چي د ده مزار په هغه ځای کي دی چي وازه خوا يي بولي او وازه خوا د سليمان د غره په لمنو کي ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کي هم د اسماعيل احوال ليکل سوی او وايي چي دی د خرنښبون معاصر و، ځکه چي د خرنښبون وفات په ۶۲۱ ه کي دی نو موږ د اسماعيل د ژوند عصر هم دغه گڼو.^{۱۶}

اسماعيل د خپلي کورني مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له رواياتو څخه ښکاري چي دی له خپله کوره په سياحت هم تللی و، او له لويو اولياوو سره ملاقی سوی و.

^{۱۵} ريگويدا، باب ۷، ف ۶، سندره ۷

^{۱۶} پټه خزانه د ۲۱

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلي دي، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پارکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سرین زوی و.

تنبته وکړه له ابلیسه   چی ابلیس لعین ښکاره سی

ټول پارکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی، د پتی خزانی لیکوال په دی شرح لیکي: هسی وایی چی یو وقت خرنسبون بابا د اسماعیل د سرین او بیتنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرنسبون د پلار او تره له خوا په تگ او رخصت مانون سو، اسماعیل نیکه داسی ناری وکړلی:

که یون دی یون دی	مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره	خرنسبون وروره
ته چی بیلتون کړی	زما ویر وگوره
چی خي مرغی له	توری کرغی له
همزولی پاته	خي چی برغی له
د خدای دپاره	خرنسبون یاره
چی هیر مو نه کړی	زموز کول واره
زړه می رپیږی	یار می بیلیری
بیلتون یی اور دی	خان په سوخیری

لکه چی معلومه ده اسماعیل ډو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنگ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنگ نمایندگی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چي دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه ډوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسی ناری تر اوسه هم د پښتو ژبی په افسانو کی سته چی شعری وزن او عروض یی مخصوص دی، او په یوه خاص آهنگ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چی پخوا یی یو وچ غر سر سبز او آباد کږی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کی اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.^{۱۷}

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چی د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله هروی لیکي چی: ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلي کی یی یو ځای درلود، چی سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.^{۱۸}

دا روایت چی نعمت الله کښلی دی، څو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسی روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چی د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جگړو کی د سلطان ملگری هم و ځکه چی سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کی تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کی هسی لیکي: نقل کاوه سی چی په روزگار د غازی شهاب الدین چي پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چی د غرشین ستانه و هم ملگری و د شهاب الدین چی په ډیلي کی هغه ستر واکمن تاتویي وروښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کتارو پپنا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښن (بی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (بی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (بی) دښنه. ستر څښتن دوی ته په مرانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی.^{۱۹}

^{۱۷} حیات افغانی ص ۱۵۲

^{۱۸} مخزن افغانی قلمی

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاری چی ملکيار يو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توری او ادب له څښتنانو څخه و چی د سلطان سره یی په جهادو او جگړو کی ملگری کړله، داسی ښکاری چی ملکيار تر جنگیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبی ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یی تل لوستل، لکه چی سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سربنی شعرونه د ملکيار له خولی را نقل گړی دی.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکيار ښه شهرت لری. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکي او د ده عرفانی شهرت دونی پیر و چی تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵-۷۹۰ هـ ق) پیلی ته نژدی فیروز آباد بنا کړ نو هلته دی پاچا د شیخ ملکيار پران په یادگار یو سرای هم جوړ کړ چی د هغه عصر مورخ ضیاء الدین برنی یی په ۷۵۸ هـ ق کال ذکر کوی لکه چی مورخان تصریح کوی.^{۲۰} ملکيار په دهلی کی اوسیده، او هم هوری مړ سو، او په دغه ښار کی د شیخ ابوبکر طوسی له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسی را نقل کړی.

پر هغه میدان کی شیخ ملکيار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنگیدی او نژدی و چی د سلطان لښکر ماته وکړی، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننگ او جنگ سندر وویل، او لښکریان یی همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کی بریالی سوه، او د جنگ پر پگری سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکي: په جوبله کی ملکيار دا پارکی وویل غازیان وپاریدل او په څیر د زمريو ور

توی سول.

څښتن مو مل دی   اوس مو يرغل دی   هیواد د بل دی

د ملکيار دا شعر چی په بشپړ ټول د تذکرة الاولیا په متن کی محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنگ لری، له هغو سندرو څخه دی، چی پخوانو پښتنو به د جگری پر میدان ویلی، او مقصد یی دا و چی د زلمو احساسات تاوده کړی او پر جنگ یی ښه وپاروی. د دی شعر عروضی کیف او الفاظ او کلمات سوچه دی. او لکه نور وگړنی (عوامی) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لری، چی د هر بند په پای کی ویل کیږی، او د پښتو د

^{۱۹} تذکرة الاولیا

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ویناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پارکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنگیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پارکی بيله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پارکی کی (ملا) د ملگری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنگی اثر دی، مگر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنگ لری او د ټو نامور اتل په ټول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په دیني تبلیغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنگیالی او دا دری سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دی کړی. مگر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: حضرت خواجه قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید، حضرت معین الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد خواجه قطب الدین بختیار دست انابث بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد... بعد بر فافت شیخ جلال الدین متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به

غوټ العالم شيخ بها الدين ذكر يا ملاقات نمودند...^{۲۱}

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدين بختيار د خپل کتاب په ډيرو ځايو کې دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهيرو نومونه هم راوړي لکه خواجه يحيى بختيار، شيخ شهاب بختيار شاه ابوبکر بختيار او نور.

دا خو ښکاره ده چې بختيار د پښتنو يو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چې تر اوسه هم د سليمان غره په شا او خوا کې پوندگي او سوداگري کوي، نو ځکه چې پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو يې قطب الدين پښتون نه دی ليکلی، تش د ده سره بختيار ليکي، فرشته وايي چې دی په اوش کې زوکړی دی، چې د ماوراء النهر له ښارو څخه و^{۲۲} ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.^{۲۳}

اوش يا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چې د سيحون پر هغه بله غاړه ودان وه^{۲۴} ابن خردادبه وايي: دا يو لوی کلی و چې له قبا څخه اوه فرسخه ليری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و^{۲۵} ياقوت هم دا دوه کلی بيل بيل يادوي اوش له فرغانی څخه او اوچ د سيحون پر غاړه کښی^{۲۶} نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چې قطب الدين په اوش کې اوسيده منو ځکه چې د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصديق کړی ده، نو دا ويلای سو چې د ده نيکه يا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدين به هلته زوکړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چې زموږ پښتون مورخ سليمان ماکو په خپله تذکره کې د دی قطب الدين ذکر داسی کړی دی نقل کاوه سی چې بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چې مو وگروهيد او پر نړی (بی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختيارانو څخه او میشت و پر ايواد چې سند باله سی.^{۲۷} دا روايت خو د قطب الدين د نيکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماوراء النهر پر ځای

^{۲۱} مخزن قلمی افغانی

^{۲۲} تاریخ فرشته ص ۳۲۸

^{۲۳} آئين اکبری ج ۲ ص ۱۶۹

^{۲۴} حدود العالم ص ۲۴

^{۲۵} المسالك و الممالك ص ۳۰

^{۲۶} معجم البلدان ج ۱ ص ۳۶۸

سند ښیي که موږ دقت وکړو، په سند کې هم په دغو وختو کې یو ښار ودان و چې اوچ یا اوچه بلل کیده، مورخان یې د سلطان معز الدین غوری په فتوحاتو کې د ملتان سره یو ځای راوړی^{۲۸} او دا ښکاری چې اوچ د سند یو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدین پلار او نیکه په دغه ښار کې اوسیدلی وی ځکه چې د قطب الدین او د ده د پلار نور عرفاني معاصرین هم په ملتان کې و، نو به د سلیمان ماکو قول اصح وی، په هر صورت قطب الدین خو پښتون و، چې یې له خپله قومه بختیارانو څخه تللی یا د سند په اوچ یا د ماوراء النهر په اوش کې اوسید، لکه دمخه چې وویل سوه، په هند کې یې شهرت موندلی دی.

قطب الدین د مخزن افغاني اوآئین اکبری او مخبرالواصلین په قول د لومړي خور په ۱۴ په ۶۳۳هـ او (فرشته ۶۳۴هـ) د عمر پر ۴۸ کال وفات او په دهلي کې ښخ سو، چې تر اوسه یې مزار پیر مشهور دی.

د قطب الدین اشعار

د قطب الدین علمی او عرفاني شهرت خو له تیرو لیکنو څخه تاسی ته ښکاره سو، چې دا نومړی بختیاری پښتون په عرفاني دنیا کې ځونی لوړ مقام لری، او اکثر د اولیاوو تذکره نگاران د ده احوال ذکر کوی. مگر دا عارف د پښتو یو خورا ښه شاعر هم دی، چې سلیمان ماکو یې پخپله تذکره کې د مناقبه تر شرح وروسته یوه عشقی سندره هسی را نقل کوی، او ځکه چې سلیمان د ده معاصر دی، نو یې قول د منلو وړ هم دی: بختیار په پښتو سندرې کرینه اوبښی توپوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پارکی لرینه چې یو یې دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ
راته وگوره ملوکی!

په دی شعر کې د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، یوه پردی کلمه په ګډه نه ده، او د ادا ټول یې هم ساده اما پیر بلیغ دی، د مینې واردات او د مین زړه احساسات یې ښه پکې څرګند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عامیانه اشعار تکراریدونکی کسر هم لری. داسی

^{۲۷} د سلیمان ماکو تذکره

^{۲۸} تاریخ معصومی ص ۲۲، تاریخ مبارک شاهی ص ۵-۶، طبقات اکبری ج ۲ ص ۶۲

ښکاري چي قطب افغاني د ميني په دنيا کي تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چي د ده معاصر دی، دغه عشقي احساسات یی په داسي ډول بیانوي: تل ژاري، او ناري او غلبي کړي، او د عشق سندرې لولي، له دغو عشقي نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چي د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوي

قطب یو د پارسي لوی دیوان هم لري، چي ټول عشقي غزلیات دی او له هغو څخه هم د ده عشقي جذبات ښکاري، مگر په پارسي کي د ده اشعار ډیر ښه بلیغ او روان نه دی، ځکه چي اصلي او مورني ژبه یی پښتو وه، نو یی په پارسي هغسي اشعار نه دی ویلي چي د پارسي د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړي، په اکثرو پارسي اشعارو کي تعقید او شعري عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد   شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد
په لومړي مسري کي (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دی، او دا دواړه په ښه جمله کي په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایي، که دا لاندی ابیات هم ولولي، دغه خبره به ښه څرگنده سی، او هم به مو د ده د پارسي کلام نمونه لوستلی وی.

ای خاک درت به فرق سر تاج	محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را	کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من	چون بحر عمیق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت	هر چیز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق	بردار زینش همچو حلاج
محتاج تو قطب دین نه تنهاست	باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسي دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سی، نو به موږ ووايو په رښتیا چي دا د ښو غیر پارسي زبان سړي کلام دی، چي پارسي یی خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسي ماته گوډه پارسي وایی. که څه هم لوړه غزله د ویونکي د فکر پوځوالی ښیي خو ژبه یی هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

14.

عقلمند کا کہش پئی بختیار میں ستر نشان
از ستر نشان شومریں مغلا کر امان پئی ہو
دکھل از وہ نایل موسیٰ پئی ستر پلار و قطب
نیل و ک بختیار انوار نخل از صفت و پیر الواد
چو سینہ باشت از نخل و بیجی درسی خج
المرستہ لعلی نشان و در کمر پئی دستبر لاس
ہ نیر و کمر و پید از پیر نریں دستن بن کھوارا ہ
دختر و کمر و پید بہ رالعل پئی توچی بختیار
شور و کمر بہ بختیار پئی ستر و سناری کمر پیداری

قوری تختن موعول دی قوری تری
 مری منگل سر کی کر دی تلہ میری
 تکیا کہ نہ زلزلہ دین پر کر سوار
 الام را بخدا دی قضیت بحر مل دی
 کا و خواہی دشما۔ یہاں مٹی گھنیر
 خیال ہی تیغ عیار شان بہ تل تلہ
 لالت پار کی ویل او بیغ بیغ
 و شبہ و کمر را بلبل کی الیک
 کر کہ بلور شیشی تلہ انہی نور تاباوتی
 شلوخ دیس پہ کمارہ شیشی
 بیس خرا کی خوسری ملہ شہارہ
 شہید شہزادہ کر کہ وہ کامیابی
 او

نارنگہ غیبی کمر یا مہ کی لڑنے کی
نارنگہ سہری سہری کہہ رات
ہن کی دریا صبح اور غروب منہ نہ کی ہوگا
راستہ کمرہ ملوکی دہلیتوں اور منہ
میں ٹوٹی لیوٹی ہم دین تو تلخ رہے
رات دیکر وہ ملوکی رات
وہ کمرہ ملوکی غروب دلی دی
نارنگہ کی بل دی نہ جیتا نارنگی
توئی کو کل دی رات کمرہ ملوکی
نارنگہ